

Tipărituri *transilvanice* din colecția muzeului tulcean

Lăcrămioara MANEA

Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea
“Gavrilă Simion” Eco-Museum Research Institute of Tulcea

Personal e-mail: lacramanea@yahoo.com

“Transylvanice” printings from the Collection of the Tulcea Museum

The Collection of Old Books from the “Gavrilă Simion” Eco-Museum Research Institute of Tulcea contains a few dozens of copies from the category of so-called “Transylvanice” Collection, some editions being present in many volumes or kept in a number of copies. The topic refers to the books printed on the territory of Transylvania influenced by many cultures and religions, written in Latin, German and Hungarian but also to the papers written by German intellectuals and printed in other Printing works, at Lipsiae [Leipzig], Posonii [Bratislava] or Vienna.

The identified books, which are researched or whose value is enhanced by this study, are printed in 1730-1862, the majority coming from printers from Sibiu and Cluj. Among the authors, knowledgeable German historians, one can mention the following names: Martin Felmer, Joseph Carol Eder, Christianus Schesaeus, Iacob Ferdinand Miller. Most books are printed by Martin Hochmeister, Peter Barth, J. Tilsch and other printers from Sibiu and Cluj. Moreover, the “Transylvanice” books kept at Tulcea are representative for the History of the Great Principality of Transylvania: Statuta Municipalia Provinciae Transylvaniae Fratrum Minorum Strictioris Observatae (Șumuleu-Ciuc), 1730), Minerologia Magni Principatus Transylvaniae (Cluj, 1767), Primae Lineae M. Principatus Transylvaniae Historiam Antiqui, Medii et Recentioris Aevi (Cibinii, 1780).

The copies come from either the Romanian Academia Library as being a fund which was taken from there, or they were purchased by the Tulcea Museum from the second-hand bookshops from Bucharest. Some books keep the property notes, ex-libris stamps and annotation of some cultural associations or different private people.

Keywords: Transylvanica, bibliology, “Gavrilă Simion” Eco-Museum Research Institute of Tulcea, Cibinii, Claudiopoli, Martin Hochmeister, Peter Barth, Academicis Societatis Jesu, property notes, ex-libris

Colecția de carte veche a Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea conține 18 ediții sau titluri din categoria așa-numitelor *transilvanice*, din care 4 sunt în mai multe tomuri, iar unele dintre ediții și volume se păstrează chiar în mai multe exemplare, dar de proveniență diferită, în cadrul muzeului tulcean. Astfel, stau în atenția noastră 34 de exemplare *transilvanice*, din care două sunt colligate.

Ne referim la tipăriturile imprimate pe teritoriul Transilvaniei, sub diferite influențe culturale și religioase, în limbile latină, germană, maghiară precum și la lucrările elaborate de intelectualii sași și tipărite în alte oficine străine sau din granițele monarhiei habsburgice, la Posonii (Pojon) [Bratislava-Slovacia], Lipsiae [Leipzig] sau Viena.

Din punct de vedere al limbii majoritatea sunt în latină, limba Iluminismului european: 14 titluri în latină, o ediție cu text în latină și germană (Georgius Reissner, *Comentatio Succinta ad Ius Statutarium seu Municipale Saxonum in Transylvania*, Lipsiae [Leipzig], 1744), 2 titluri în limba germană și un titlu în maghiară (Mikó Imre, *Erdélyi Történelmi Adatok* [Date istorice ardelen], vol. I-IV, Kolozsvártt [Cluj], 1855-1862). În ceea ce privește proveniența cărților după locul de imprimare, menționăm pentru Transylvania numai trei centre în care au văzut lumina tiparului lucrările cercetate și păstrate la Tulcea: Sibiu - 6 ediții, Cluj - 7 ediții, Șumuleu-Ciuc - o ediție. De asemenea, din următoarele patru oficine străine provin alte patru ediții *transilvanice*:

Viena - o ediție (J. Benkő, *Transsilvania, Sive Magnus Transsilvaniae Principatus*, 1778), Lipsiae [Leipzig] - o ediție (G. Reissner, *Comentatio Succinta ad Ius Statutarium seu Municipale Saxonum in Transylvania*, 1744), Pestini [Pesta] - o ediție (I.F. Miller, *Gabrielis Bethlenii Principatus Transilvaniae coaeris documentis illustratus*, 1816), Posenii [Bratislava] - o ediție (*Epistolae procerum Regni Hungariae*, 1806). Din cele 6 ediții sibiene, patru au fost editate de tipograful sibian Martin Hochmeister, iar două de Petru Bart (*Typis Barbianis*). În cazul unor ediții în limba latină imprimate la Cluj (Claudiopoli), acestea au fost editate sub egida Societății iezuite în secolul al XVIII-lea sau în tipografia Colegiului Reformat de la Cluj: *Typis Academicis Societatis Jesu, Typis Collegii Ev. Reformatorum Claudiopolitani*. Oficina Societății iezuite s-a înființat în anul 1726, iar ulterior a devenit Tipografia Colegiului Academic, prin intermediul căreia iezuiții și-au adus aportul la răspândirea culturii și științei europene în Transilvania¹. Dintre titlurile reprezentative imprimate la Cluj de către călugării iezuiți și prezente în muzeul Tulcean menționăm: J. Fridvaldszky, *Minerologia Magni Principatus Transilvaniae*, 1767; *Rudimenta Historica*, 1770; *Sylloge tractatum aliorumque actorum publicorum historia met argumenta B. Diplomatis Leopoldini*, 1833 etc.

Cărțile identificate, cercetate și valorificate prin acest studiu sunt imprimate între anii 1730-1862 astfel: în secolul al XVIII-lea - 8 ediții, în secolul al XIX-lea - 10 ediții. Între autori, erudiți istorici sași, îi menționăm pe Martin Felmer, Joseph Carol Eder, Christianus Schesaeus, Iacob Ferdinand Miller ș.a. Cele mai multe sunt cărți tipărite de Martin Hochmeister - tipograf la Sibiu între anii 1777-1843, Peter Barth, G.A. Belnay, Joseph Kurtzbök, Johann Thomas Trattner, J. Tilsch și alți tipografi sibiieni, clujeni, din Viena sau din alte centre tipografice. De altfel, politica editorială a tipografilor sibiieni și nu numai a urmărit scopurile autorităților imperiale de la Viena, între care și educarea intelectualilor români din granițele Imperiului Habsburgic.

Transilvanicele păstrate la Tulcea sunt reprezentative pentru domeniul istoriei Marelui Principat al Transilvaniei, mai ales din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și din primele decenii ale secolului al XIX-lea: *Statuta Municipalia Provinciae Transylvaniae Fratrum Minorum Strictionis Observatae* ([Șumuleu-Ciuc], 1730), *Minerologia Magni Principatus Transilvaniae* (Cluj, 1767), *Prima Linea M. Principatus Transilvaniae Historiam Antiqui, Medii et Recentioris Aevi* (Cibinii, 1780) etc. Dintre români, numai intelectualii de vază puteau avea acces și interes totodată pentru astfel de lucrări apărute mai ales în latină, limba

culturii și a aparatului administrativ al epocii.

Majoritatea edițiilor se regăsesc în bibliografia de specialitate precum *Bibliografia româno-ungară* a lui Andrei Veress². Din bibliografia maghiară, pentru secolele XVIII-XIX avem descrieri ale edițiilor în lucrarea lui Petrik Géza, *Magyarország bibliographiája*³. După catalogul Doinei Năgler ce cuprinde colecția transilvanicelor din Muzeul Brukenthal-Sibiu, tot mai mulți specialiști s-au aplecat asupra tiparului transilvănean și asupra colecțiilor *transilvanice* din biblioteci și muzee din România⁴. De asemenea, unii cercetători au cuprins în cataloage de carte românească veche și cărți transilvanice precum Dan Răpă-Buicliu, Aurelia Florescu sau *Bibliografia românească veche: îmbogățită și actualizată*, volumul I din 2004, coordonat de Mariana Iova⁵.

În contextul dat și în acest stadiu al cercetării facem mai jos o succintă prezentare a edițiilor și exemplarelor noastre, în ordine cronologică, elocventă considerăm noi în ceea ce privește cunoașterea tuturor autorilor și a titlurilor lucrărilor *transilvanice* de pe teritoriul țării.

- *Statuta Municipalia Provinciae Transylvaniae Fratrum Minorum strictioris observatae*, sub Patrocinio S. & Apostolici Regis Stephani Deo samulantium [...], [Șumuleu-Ciuc], Typis nostri Venerabilis, & principalioris Conventus B[eatae] V[irginiae] Visitantis, 1730⁶. (Fig. 1)

Exemplarul are [4] f., 69 p., [8] p. (Index), 74 p.; In 4° mic (19,5 × 15,5 cm); 36 R (16 × 11,5 cm). Legătura este din carton presat în piele, cu ornamente pe cotor, iar starea de conservare este bună.

- Reiszner, Georgius, *Commentatio Succincta ad Ius Statutarium seu Municipale Saxonum in Transylvania*. [...], Lipsiae [Leipzig], 1744 (2 exemplare)⁷. (Fig. 2)

Ediție în limbile latină și germană. Hârtie cu filigran - castel (zid cetate sec. al XVI-lea). Indexul la început este în limba latină, apoi 96 p. cu textul Statutului în germană și la sfârșit Indexul și în limba germană. Foaia de titlu cu tipar roșu și negru. Ornamente: viniere de frontispiciu, inițiale ornate, vinieta de final. Cele două exemplare sunt complete având: f. titlu, 15 f., 730 p., 14 f. (Index lb. latină), 96 p., 7 f. (Index lb. germană); In 4° mic (20,5 × 17 cm); 34 R (16 × 12 cm). Un volum este legat în piele pe carton și cotor ornat, iar celălalt are o copertă din carton subțire. Starea lor de conservare este relativ bună.

- Fridvaldszky, Joannes, *Minero-Logia Magni Principatus Transilvaniae: seu metalla, semi-metalla, sulphura, salia, lapides, & aquae conscripta*, Claudiopoli [Cluj], Typis Academicis Societatis Jesu, 1767⁸. (Fig. 3)

Exemplarul are: [5] f., 206 p., [3] f. (Index): 5 table în

aramă; In 4° (21 × 17 cm); 30 R (16,5 × 12 cm). Lucrarea este închinată baronului Antonio Cothmann, iar prefața este semnată de autor (f. [3-5]). Pe f. [5]v un Cuvânt „Ad Lectorem”. Ornamente: viniere de frontispiciu, inițiale ornate. Din cuprins:

Pars Prima - Notitia Generalis Magni Principatus Transilvaniae (p. 1-23);

Pars II - De Metallis (de auro, de auri lotura, de aurariis etc.) (p. 24-119);

Pars III - De Semimetallis (de mercurio, de antimonio, de zinco, de arsenico) (p. 120-134);

Pars IV - De Sulphuribus (p. 135-140);

Pars V - De Salibus (de salibus acidis, de alumine, de salibus alkalinis etc.) (p. 141-172);

Pars VI - De Terris et Lapidibus (p. 173-184);

Pars VII - De Aquis (de fluviis, de aquis mineralibus, aquae medicatae per artificium etc.) (p. 185-206).

Cele cinci table de la finalul volumului înfățișează scene din mină, realizate în tehnica gravurii în aramă (Fig. 4). Cartea nu are un capitol special cu privire la români, dar ne oferă denumirile românești ale munților și minelor din Ardeal, zonele de extracție, ape, ape minerale etc., precum și multe alte amănunte despre români. Legătura este din carton presat și cotorul din pânză, iar starea de conservare este relativ bună.

• *Rudimenta Historica*, Claudiopoli [Cluj], Typis Academicis Societatis Jesu, 1770⁹.

Acest manual școlar editat de societatea iezuită nu se regăsește în cataloagele consultate de noi. Exemplarul are 92 p.; In 8° (16 × 10 cm); 22 R (13 × 8 cm). Legătura este ușor deteriorată, din carton.

• Benkő, Josephus, *Transsilvania, Sive Magnus Transsilvaniae Principatus. Olim Dacia Mediterranea dictus* [...], [ediția I], tom I-II, Vindobonae [Viena], Typis Josephi de Kurtzbök, 1778 (tom I - un exemplar, tom II - 3 exemplare)¹⁰. (Fig. 5)

Ediția a 2-a a apărut la Cluj, în 1834, prezentă de altfel în colecția noastră. Autorul susține că la 273 mulți romani și daci au rămas pe loc, așadar infirmă teoria imigraționistă. Paginația tomurilor este următoarea: 4 f., 5 f., 590 p., 10 f. (Index) (tom I); 6 f., 624 p., 7 f. (Index) (tom II); In 4° (20 × 13,5 cm); 25 R (15 × 8 cm). Tomul II, cu nr. de inv. 70, are foaia de titlu lipsă. Legătura volumelor este din piele pe carton, iar starea de conservare bună.

• Felmer, Martin, *Primae Lineae M. Principatus Transilvaniae Historiam Antiqui, Medii et Recentioris Aevi Exhibentes et Illustrantes*, ediția I, Cibinii [Sibiu], Typis Petri Barth, 1780 (3 exemplare)¹¹.

Lucrarea a fost reeditată de istoricul sas Joseph

Carl Eder, în 1803, la Sibiu, cu unele completări și anexe. Martin Felmer (1720-1767) a fost unul dintre marii istorici sași transilvăneni din secolul al XVIII-lea. În această lucrare editată postum el descrie pe scurt istoria Ardealului (p. 144-289) dintre anii 1538-1763, amintindu-i pe români și intrările voievozilor români în Transilvania, pe baza operelor istorice anterioare și a documentelor de care a dispus autorul la acea vreme. Acest manual de istorie a fost folosit ca atare în gimnaziile transilvănene¹². Prefața cărții este semnată de Joh. Fridericus Rosenfeld, „senator Cibiniensis”, 1779. Volumul are f. titlu, 3 f., 289 p.; In 8° (17,5 × 11,5 cm); 28 R (17,5 × 11,5 cm). Copertele exemplarelor sunt realizate din piele pe carton, foile sunt ușor îmbrunite, iar starea lor de conservare este relativ bună. Unul dintre volume are pe interiorul primei coperte un ex-libris manuscris: *Ex libris [...] Anno 1788 die qua Iulii Cajus Symbolum piesa sad omnia [...]*. Alt exemplar are pe foaia de titlu adnotarea „Dietrich 1839”.

• Bethlen, Wolfgang de, *Historia de rebus Transylvanicis*, Editio secunda, tom I-VI, Cibinii [Sibiu], Typis et sumptibus Martini Hochmeister, 1782-1793¹³.

Lucrarea cuprinde istoria Transilvaniei în intervalul 1526-1609 astfel: tom I, 1782 (istoria între 1526-1559) cu XVI, [3], 628, [10] p.; tom II, 1782 (istoria între 1560-1586) cu [2], 566, [14] p.; tom III, 1783 (istoria între 1590-1595) cu [3], 633, [12] p.; tom IV, 1785 (istoria între 1596-1600) cu [3], 617, [7] p.; tom V, 1789 (istoria între 1601-1603) cu [1], 35, [1], 536, [1], 30, [8] p. (2 exemplare în muzeul tulcean); tom VI, 1793 (istoria între 1604-1609) cu [12], 545, [1], 33, [4] p. Joseph Benkő este comentatorul și prefațatorul ediției. Formatul volumelor este în - 8° (19 × 12 cm); 23 R (15 × 8 cm). Legăturile sunt din piele pe carton, cu cotor ornat și text imprimat, într-o stare relativ bună de conservare.

• Schesaeus, Christianus, *Ruinae Pannonicae Libri quatuor: Statum rei publicae et religionis in Ungaria et Transsilvania temporibus Ioannis Sigismundi Zápolya complexi*, Cibinii [Sibiu], Typis sumptibus Martini Hochmeister, 1797¹⁴.

Este vorba de cea de a 2-a ediție, în foaia de titlu făcându-se precizarea *Ex editione Wittemberg, 1571*. Editorul lucrării, Joseph Carl Eder, are observații pertinente despre „valachi Transylvani” (p. 297-299). Între p. 270-284 lucrarea conține *Index librorum typis editorum vel manu scriptorum, item diplomatum aliorumque monumentorum in notis, excursibus et Appendice ad Schesaeum allegatorum*, formând o bibliografie bogată a istoriei

Ardealului. Exemplarul nostru are [5] f., 300 p. ; In 4° (22 × 18 cm); 32 R (17 × 12,5 cm). Aflat într-o stare bună de conservare, volumul are o copertă din carton și cotorul ornamentat, din piele. Pe foaia de titlu poartă monograma Casei Regale, în șampilă.

- Felmer, Martin, *Primae Lineae historiae Transilvaniae Antiqui, Medii et Recentioris Aevi; Accesserunt Observationes criticae et pragmaticae cum X excursionibus opera Josephi Caroli Eder*, [ediția a 2-a], [Sibiu], Typis Barthianis, 1803¹⁵.

Lucrarea reprezintă o reeditare a ediției precedente din anul 1780, prefața fiind preluată din ediția primă. Paginația: [4] f., 289 p. ; In - 8° (17,5 × 11,5 cm); 24 R (15 × 8 cm). Legătura originală este realizată din carton și cotor, colțuri din piele. Starea de conservare a cărții este bună.

- Eder, Joseph Carl, *Observationes criticae et pragmaticae ad historiam Transilvaniae sub Regibus Arpadianae et mixtae propaginis, Cibinii* [Sibiu], Sumtibus Martini Hochmeister, 1803¹⁶.

Lucrarea este o întregire a cărții lui Martin Felmer. Autorul comentează defavorabil mișcarea națională a românilor de la 1791 și afirmă că românii nu au niciun drept în Transilvania. Cuprinsul cărții este dat la Andrei Veress. Ediția completă are [1] f., XVI, 280 p., însă exemplarul nostru este incomplet, având lipsă p. 63-280, iar formatul în - 4° (18,5 × 11,5 cm); 22 R (15 × 8 cm). Coperta este din carton subțire și starea de conservare mediocră.

- *Epistolae procerum Regni Hungariae. Pars III. Complectens epistolas ab anno 1554 ad 1711*, Poonii [Bratislava], Ex Typographeo G.A. Belnay AA. Et Phil. D., 1806¹⁷.

Din cele trei volume ale ediției, la Tulcea se păstrează volumul al III-lea. Note de cuprins sunt redactate la Andrei Veress. Exemplarul are 616 p., cu lipsă p. 203-208; In 8° mare (21 × 14 cm); 30 R (17 × 9 cm). Legătura originală este din carton marmorat, cotorul din piele cu stanțe aurii și colțuri din piele. Foile volumului sunt îngălbenite, cu halouri de fostă umezeală.

- Miller, Iacob Ferdinand, *Gabrielis Bethlenii Principatus Transilvaniae coaevis documentis illustratus*, tom I-II, Pestini (Pesta), Typis Ioannis Thomas Trattner, 1816 (vol. I - un exemplar, vol. II - un exemplar, colligat I-II - un exemplar)¹⁸.

Iacob Ferdinand Miller, originar din Brașov, a fost director al Bibliotecii Naționale din Buda, bibliotecă întemeiată de contele Francisc Széchenyi, iar tipograful Johann Thomas Trattner a fost nepotul cunoscutului tipograf vienez cu același nume, Johann Th. Trattner (1719-1798)¹⁹. Paginația tomurilor este următoarea:

311 p., XII (Index) cu documente între anii 1612-1623 (tom I); 227 p., XII (Index) cu documente între anii 1624-1631 (tom II); In 8° mare (21 × 14 cm); 26 R (15,5 × 9 cm). Legăturile sunt din carton, ușor deteriorate, iar blocurile de carte au foi desprinse. Tomul al II-lea are pe foaia de titlu șampilă ex-libris „A. Papii Ilariani”, iar colligat-ul a fost dăruit Bibliotecii Academiei Române de către profesorul Ioan Bianu, în anul 1935, conform etichetei de pe interiorul copertei.

- *Sylloge tractatum aliorumque actorum publicorum historia met argumenta B. Diplomatis Leopoldini, resolutionis item quae Abincziana vocatur*, Claudiopoli [Cluj], Typis Collegii Ev. Reformatorum, 1833 (2 exemplare)²⁰.

Ediția cuprinde diplomatarul Diplomei Leopoldine, cu acte dintre anii 1684-1693 și multe amănunte despre români. Editor: Carolus Szász de Szemeria. Paginația: f. titlu, [12] f. (Appendice în limba maghiară); aceste foi lipsesc exemplarului cu nr. inv. 99, 464 p., [5] f. (Index); In 8° mare (21 × 14,5 cm); 25 R (15 × 8 cm). Legăturile celor două exemplare sunt din carton, iar foile sunt ușor îmbrunite. Volumul cu nr. inv. 100 are pe foaia de titlu șampilă: «Kolósvari Ref. Coll. * 1871 * Könyvtar».

- Benkö, Josephus, *Transsilvania, Sive Magnus Transilvaniae Principatus olim Dacia Mediteranea dictus* [...], Editio secunda, tom I, Claudiopoli [Cluj], Typis Lycei Regii, 1834²¹. (Fig. 6)

În colecția noastră se păstrează doar tomul I. Ediția a fost imprimată de o altă instituție de cultură și educație din Cluj, Lyceum Regium. Paginația: 590 p., [8] f. (Index); In 8° (20 × 13 cm); 25 R (15 × 8 cm). Starea de conservare a volumului este bună, cu legătura din carton și cotor piele. Pe foaia de titlu se găsește șampilă ex-libris: «A. Kolozsvari Sz. József Seminarium Könyvtára».

- *Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens*, vol. I, Herausgegeben durch G. Joseph Kémeny, Klausenburg [Cluj], Verlag von J. Tilsch und John Buchhändler, 1839²².

Paginația volumului I este: foaia de titlu, [2] f. (Cuprins), 382, [4] p. ; In - 8° (19,5 × 12 cm); 26 R (16 × 9 cm). Starea de conservare a exemplarului este relativ bună, cu legătura din carton și cotorul din piele.

- Salamon, Josephus, *De Statu Ecclesiae Evangelico-Reformatae in Transsilvania. Commentatio theologico-historica, quam pro summis in theologia honoribus*, [Claudiopoli et Lipsiae], Typis Collegii ev. Refor. Claudiopolitani, 1840²³.

Editorul ediției: Fridericum Volckmar. Volumul are: foaia de titlu, 3 f., 196 p. ; In 8° mare (20 × 12,5 cm); 26 R (15,5 × 8,5 cm). Coperta este din carton, iar starea de conservare relativ bună. Pe foaia de titlu apare șampilă: «Brassai * KÖNYVTAR».

• Schuller, Johann Karl, *Geschichte von Siebenbürgen*, fasc. 1, Hermannstadt [Sibiu], Editor Martin Hochmeister, 1840²⁴.

Lucrarea în limba germană cuprinde studiile critice ale profesorului Schuller despre istoria Ardealului, cu amănunte despre români, despre originea lor (p. 13-16) și despre limba lor (p. 25). Paginația: foaia de titlu, III p., 102 p., 31 p. ; In 4° mic (19 × 12 cm); 37 R (14 × 8,5 cm). Coperta este din carton albastru, iar starea de conservare este relativ bună. Volumul are pe copertă ștampila: «Farmacia la Dr. Davila * Ion Faltis * Brăila».

• Mikó Imre, *Erdélyi Történelmi Adatok. Szerkeszti és kiadja Gróf Mikó Imre*, vol. I-IV, Kolozsvártt [Cluj], 1855-1862 (vol. II, 1856 - un exemplar; colligat vol. III-IV, 1858, 1862 - un exemplar)²⁵.

Lucrarea cuprinde cronici ungurești, articole ale Dietei și scrisori până la anul 1660, precum și multe amănunte privitoare la istoria românilor și la legăturile lor cu principii Ardealului. Ultimul volum a fost redactat de Szabó Károly. Volumul al II-lea are 400(- 402) p., iar colligat-ul are 357(- 362) p. (vol. III) + 373 (- 380) p. (vol. IV). Exemplarele au coperte comune, industriale și stare de conservare relativ bună.

*

Separat de edițiile anterioare, aducem în atenție alte trei lucrări importante pentru istoria românilor, dar care tratează mai puțin istoria în sine a Marelui Principat al Transilvaniei. Pot fi propuse pentru încadrarea lor în fondul Daco-Romanica, ce cuprinde lucrări cu referiri la istoria și civilizația românească.

• Bonfinius, Antonius, *Historia Pannonica: sive Hungaricarum rerum*, Coloniae Agrippinae [Köln], Sumptibus Haeredum Joannis Widenfeldt & Godefridi de Berges, 1690²⁶.

Prefațatorul ediției este Ioan Sambucus. Textul este pe două coloane, iar foaia de titlu are tipar roșu și negru. Cronicarul Antonius Bonfini scrie despre originea latină a limbii și poporului român, aduce știri despre daci și despre războaiele daco-romane. Pe foaia de titlu avem ștampila tipografică - vas cu flori. Paginația cărții: 16 p. (inclusiv foaia de titlu), 702 p., [2] f., 79 p., 8 f (Index); In folio (33 × 20 cm); 68 R (30 × 16 cm). Legătura este realizată din piele pe carton. Starea de conservare a volumului este bună. Pe interiorul copertei exemplarul păstrează eticheta ex-libris BRANCOVAN.

• Sulzer, Joseph Franz, *Geschichte des Transalpinischen Daciens, das ist: der Walachen, Moldau und Bessarabiens*, vol. I - III, Wien: Bey Rudolph Graesser; Gedrucht bey Matthias Andreas Schmidt, 1781-1782 (vol. I, 1781 - un exemplar;

vol. II, 1781 - un exemplar; vol. III, 1782 - 3 exemplare)²⁷. (Fig. 7)

J. F. Sulzer (? - 1791) susține părăsirea Daciei la 273 și teoria imigraționistă. Cuprinsul lucrării este redat la Andrei Veress. Paginația volumelor: [15] f., 465 p. : 1 hartă (vol. I); [1] f., 547 p. : pl. (vol. II); [1] f., 705 p. (vol. III). Formatul: In - 4° (20 × 13 cm); 38 R (15 × 8 cm). Legăturile sunt realizate din piele pe carton, cu ornamente pe cotor. Volumul I are pe foaia de titlu semnătura de posesor „Mălinescu”, iar pe forzaș semnătura istoricului „P. P. Panaitescu, 1954”. Volumul al III-lea poartă ex-librisul manuscris „M. Joh. Ackner, Cibinii, 1797”.

• Wolff, Andreas, *Beschreibung des Fürsten-thums Moldau*, vol. I - II, Hermannstadt [Sibiu], Bey Martin Hochmeister, 1805 (vol. I - un exemplar, vol. II - un exemplar, colligat vol. I-II - un exemplar)²⁸.

Medicul german Andreas Wolff (1615-1661) a profesat în Moldova. Cuprinsul lucrării este redat la Andrei Veress. Paginația volumelor: [1] f., XVI, 286 p. (vol. I); [1] f., XVI, 226 p. (vol. II); XVI, 286, XVI, 226 p., 17 f. (colligat vol. I-II). Formatul: In - 4° mare (21,5 × 13 cm); 36 R (15 × 8 cm). Copertele exemplarelor sunt din carton, iar starea lor de conservare este bună. Volumele I și II au ștampila ex-libris „A. Papii Ilariani” pe foile de titlu.

Proveniența și circulația exemplarelor

Exemplarele provin fie de la Biblioteca Academiei Române, prin fond de preluări, fie au fost achiziționate de către muzeul tulcean din anticariatele bucureștene. Lucrarea lui Antonius Bonfinius (1690, Coloniae Agrippinae) a fost achiziționată de la o persoană particulară, Melania Ionescu-Nicoară din București, în anul 1979.

Unele cărți poartă însemne de proprietate, ștampile ex-libris și adnotări ale unor asociații culturale ori persoane particulare, oferindu-ne astfel date cu privire la circulația lor. Altele poartă ștampile ale unor biblioteci școlare, colegii, seminarii, în cadrul cărora s-au aflat la un moment dat: «Kolósvari Ref. Coll. * 1871 * Könyvtar» (*Sylogge tractatumum [...]*, Cluj, 1833), «A. Kolozsvari Sz. Seminarium Könyvtar» (J. Benkö, *Transilvania [...]*, Cluj, 1834), «Brassai * Könyvtar» (Biblioteca Liceului Brassai din Cluj) (J. Salamon, *De Statu Ecclesiae Evangelico-Reformatae in Transilvania*, Cluj, 1840).

Altele prezintă însemne de proprietate sau ștampile ale unor particulari, care au avut în posesie aceste cărți: colligatul (vol. I-II) lucrării lui Iacob Ferdinand Miller, *Gabrielis Bethlenii Principatus Transilvaniae coaevis documentis*

illustratus, Pestini (Pesta), 1816, a fost dăruit de prof. Ioan Bianu Bibliotecii Academiei Române în anul 1935, conform etichetei, ulterior ajungând la Tulcea; volumul al II-lea al acestei lucrări are ștampila ex libris „A. Papii Ilariani”. Și volumele lui Andreas Wolff au ștampila ex libris „A. Papii Ilariani”. Lucrarea lui Johann Schuller (1840, Sibiu) are ștampila Bibliotecii Universitare București și ștampila «Farmacia la Dr. Davila * Ion Faltis * Brăila»; Lucrarea lui Christianus Schesaeus (1797) are monograma Casei Regale, așadar din Biblioteca Regală a ajuns la Biblioteca Academiei Române, apoi la Tulcea prin transfer; pe volumul I al lucrării lui Sulzer (1781, Viena) apare semnătura istoricului P. P. Panaitescu, 1954.

Se întâlnesc și însemnări manuscrise, de posesori. De exemplu, pe volumul al III-lea al lucrării lui Sulzer (Viena, 1782) avem următoarea mențiune: „M. Joh. Ackner, Cibinii, 1797”. De asemenea, există și unele monograme sau ștampile ex-libris neidentificate până în prezent, în ciuda eforturilor noastre.

Historia Pannonica a lui Bonfinius (1690) are eticheta ex-libris BRANCOVAN. Exemplarul a aparținut prințului Mihai-Constantin Basarab Brâncoveanu (1875-1967), fiul lui Grigore Basarab Brâncoveanu și al Ralucai Musuruș. Probabil pe la începutul sec. al XX-lea cartea (împreună cu alte exemplare de carte românească veche din colecția tulceană) a intrat în posesia prințului, însă, datorită persecuțiilor regimului comunist, biblioteca acestuia s-a risipit pe la diverse persoane particulare sau biblioteci.

Considerăm că acest mic fond de *cărți transilvanice* din muzeul tulcean merită să intre în circuitul științific al bibliografiei actuale de specialitate. Din punct de vedere artistic ele sunt mai sobre, datorită influențelor religioase și ideologice propagate. De asemenea, legăturile sunt modeste, majoritatea din carton, iar hârtia pe care au fost imprimate este una grosieră. Sunt ediții comune, nu foarte costisitoare, destinate unui public larg de condiție medie din rândurile națiunilor privilegiate transilvane, cu știință de carte, educat în instituțiile de învățământ gimnaziale ori superioare ale vremii.

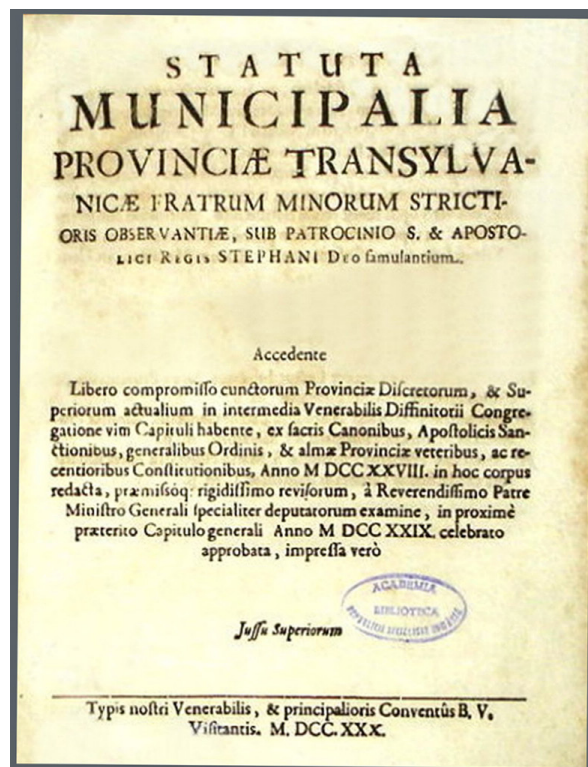

Fig. 1. *Statuta Municipalia Provinciae Transylvanicae*, [Șumuleu-Ciuc], 1730 - Foia de titlu

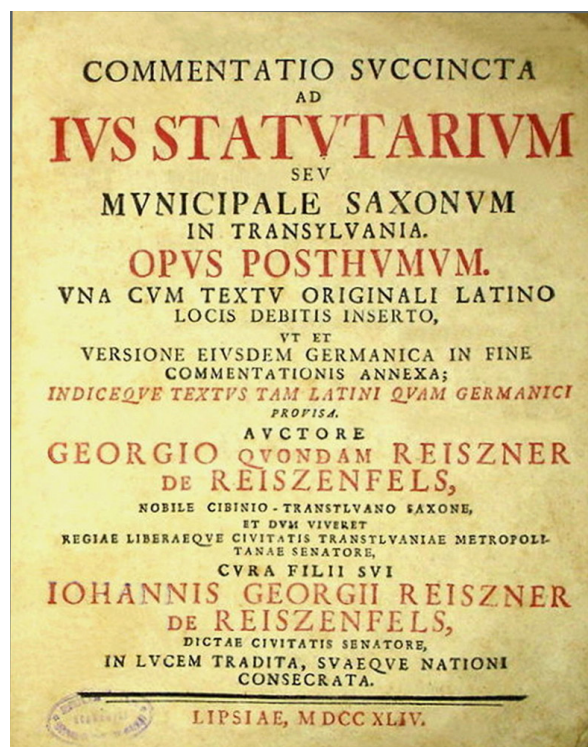

Fig. 2. G. Reiszner, *Commentatio Succincta ad Ius Statutarium seu Municipale Saxonum in Transylvania*, Lipsiae, 1744 - Foia de titlu (exemplar inv. 64)

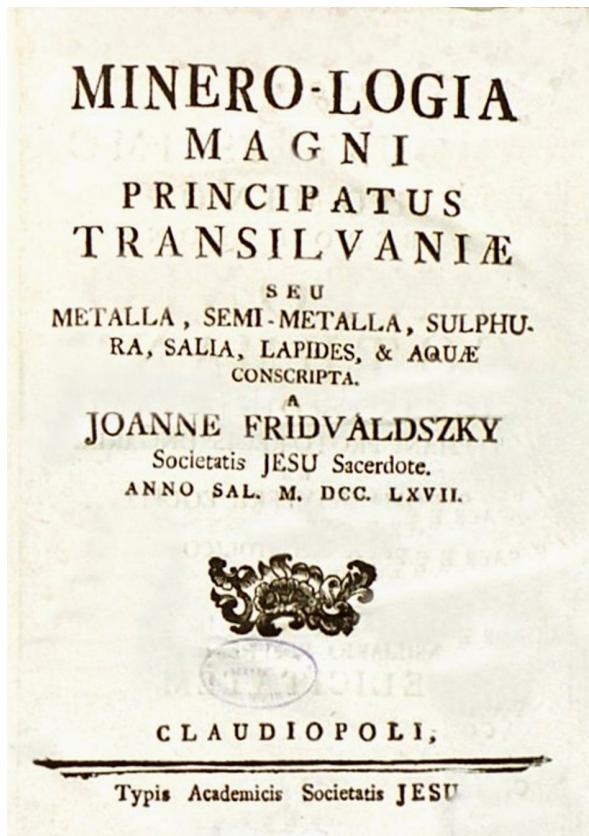

Fig. 3. J. Fridvaldszky, *Minero-Logia Magni Principatus Transilvaniæ*, Claudiopoli, 1767 - Foaia de titlu

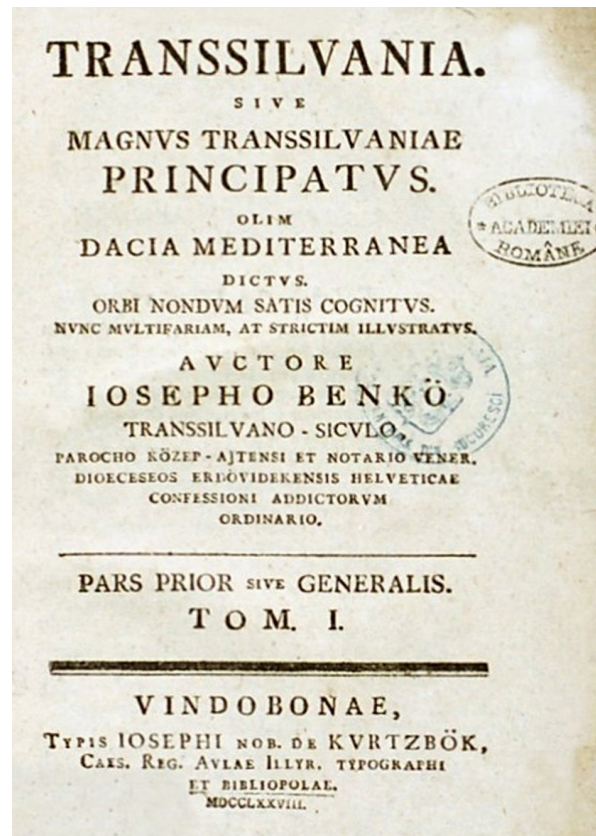

Fig. 5. J. Benkő, *Transsilvania, Sive Magnus Transsilvaniæ Principatus*, tom I, Vindobonae, 1778 - Foaia de titlu

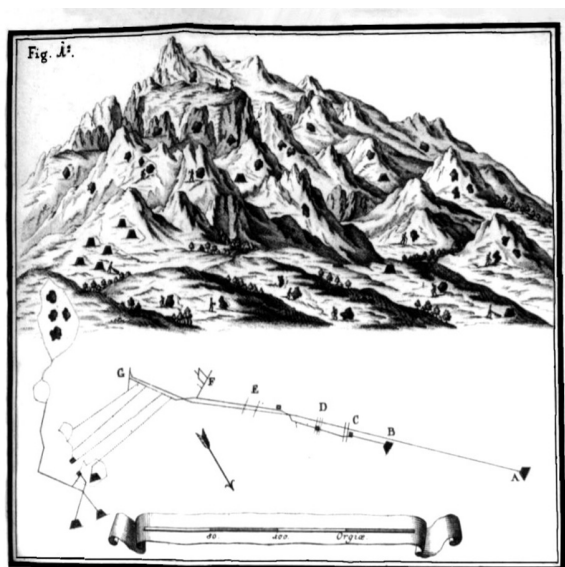

Fig. 4. J. Fridvaldszky, *Minero-Logia Magni Principatus Transilvaniæ*, Claudiopoli, 1767 - Gravură

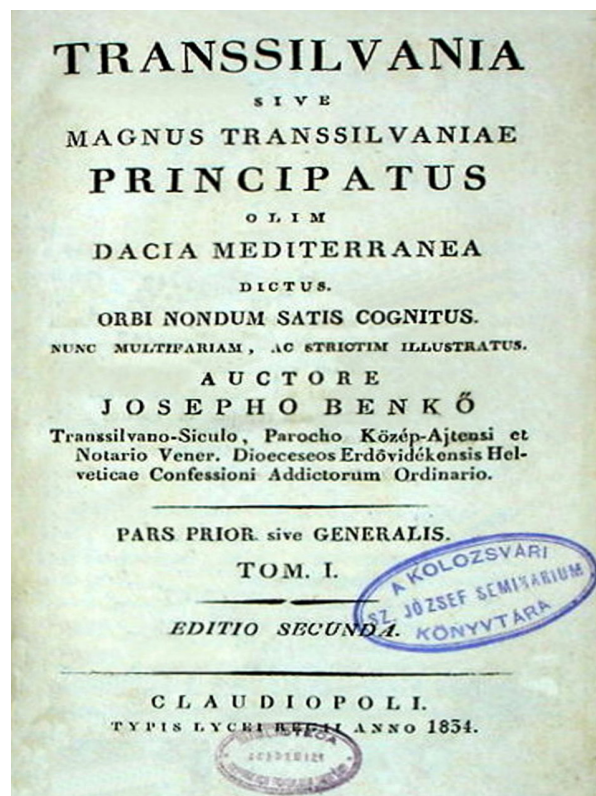

Fig. 6. J. Benkő, *Transsilvania, Sive Magnus Transsilvaniæ Principatus*, tom I, Editio secunda, Claudiopoli, 1834 - Foaia de titlu

G e s c h i c h t e
des
transalpinischen Daciens,
des ist:
der Walachen, Moldau und
Bessarabiens,
im Zusammenhange
mit der Geschichte des übrigen Daciens
als ein Versuch einer allgemeinen
dacischen Geschichte
mit kritischer Freyheit entworfen
von
Franz Joseph Sulzer,
edemaligem k. k. Hauptmann und Auditor.

Des ersten oder geographischen Theils
Erster Band.

W I E N,
bey Rudolph Gräffer, 1781.

Malinesky

Fig. 7. J. F. Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, vol. I, Wien, 1781 - Foaia de titlu

Note:

1. Iacob Mârza, „*Transylvanica*” la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia (V): cărți de la Cluj, în *Transilvania*, anul XLIV (CXLVIII), 4-5, 2016, p. 121.
2. Andrei Veress, *Bibliografia română-ungară (1473-1878)*, vol. I-III, București, 1931-1935 (abreviat Veress).
3. Petrik Géza, *Magyarország bibliográfiája 1712-1860*, vol. I-IV, Budapest, 1888-1892 (abreviat Petrik).
4. Doina Năgler, *Catalogul Transilvanicelor*, vol. II (sec. XVIII), Sibiu, 1982 (abreviat Năgler); Eva Mârza, *Transylvanica. Un obiect de studiu neglijat*, în *Transilvania*, 11-12, 2010, p. 1-4; Georgeta Deju, *Transilvanice din colecția muzeului devenan. Insemne de proprietate*, în *Transilvania*, 11-12, 2010, p. 19-24; Iacob Mârza, „*Transylvanica*” la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia (IV): cărți de la Sibiu, în *Transilvania*, anul XLII (CXLVI), 6-7, 2015, p. 103-108; Florin Bogdan, *Tipărituri transilvănene din colecțiile Muzeului Național al Unirii Alba Iulia*, Alba Iulia, 2015.
5. Dan Râpă-Buicliu, *Bibliografia românească veche. Additamenta I (1536-1830)*, Galați, 2000; Aurelia Florescu, *Tezaur. Carte românească veche: 1557-1830*, Craiova, 2000; Mariana Iova (coordonator), *Bibliografia românească veche: îmbogățită și actualizată*, vol. I (A - C), Târgoviște, 2004.
6. Petrik, III, p. 474; Năgler, II, 133, p. 44; Florin Bogdan, *op. cit.*, p. 16-17. Cota exemplarului din cadrul colecției Institutului Tulcean este: TR XVIII 63.
7. Petrik, III, p. 199; Năgler, II, 230, p. 71. Cote: TR XVIII 64, TR XVIII 65.
8. Petrik, I, p. 830; Veress, I, 512, p. 261; Năgler, II, 462, p. 132. Cota: TR XVIII 66.
9. Cota exemplarului: TR XVIII 67.
10. Petrik, I, p. 233; Veress, I, 594, p. 300-301; Năgler, II, 611, p. 172. Cotele exemplarelor de la Tulcea sunt: TR XVIII 68 (tom I), TR XVIII 69-71 (tom II, 3 exemplare).
11. Petrik, I, p. 774; Veress, I, 608, p. 307; Năgler, II, 678, p. 190. Cote: TR XVIII 73-75.
12. Georgeta Deju, *op. cit.*, p. 19-20.
13. Petrik, I, p. 273; Veress, II, 669, p. 12-27; Năgler, II, 773, p. 213; Mariana Iova (coord.), *op. cit.*, 73, p. 63-64; Florin Bogdan, *op. cit.*, p. 48-49. Cote: TR XVIII 83-89.
14. Petrik, III, p. 356; Veress, II, 828, p. 103; Năgler, II, 1077, p. 284; Florin Bogdan, *op. cit.*, p. 61. Cota: TR XVIII 91.
15. Petrik, I, p. 774-775; Veress, II, 898, p. 131. Cota: TR XIX 76.
16. Petrik, I, p. 583; Veress, II, 899, p. 131-132. Cota: TR XIX 92.
17. Veress, II, 931, p. 147. Cota: TR XIX 1340.
18. Ediția nu se regăsește în cataloagele consultate de noi. Cotele exemplarelor de la Tulcea sunt: TR XIX 96 (tom I), TR XIX 97 (tom II), TR XIX 98 (colligat tom I-II).
19. Andrei Veress, *Tipografia românească din Buda*, în *Boabe de grâu*, anul III, 12, 1932, p. 596.
20. Petrik, III, p. 468; Veress, II, 1291, p. 302-303. Cote: TR XIX 99-100.
21. Petrik, I, p. 233; Veress, II, 1306, p. 309. Cota: TR XIX 72.
22. Veress, III, 1381, p. 3. Cota: TR XIX 101.
23. Petrik, III, p. 269. Cota: TR XIX 102.
24. Veress, III, 1392, p. 8. Cota: TR XIX 103.
25. Veress, III, 1670, p. 104. Cote: TR XIX 1314 (vol. II), TR

XIX 1315 (colligat vol. III-IV).

26. Veress, I, 238, p. 131-132. Cota: TR XVII 62.

27. Petrik, III, p. 461; Veress, II, 624, p. 7-10. Cotele exemplarelor de la Tulcea sunt: TR XVIII 78 (vol. I), TR XVIII 79 (vol. II), TR XVIII 80-82 (vol. III - 3 exemplare).

28. Petrik, III, p. 857; Veress, II, 926, p. 144-145. Cote: TR XIX 93 (vol. I), TR XIX 94 (vol. II), TR XIX 95 (colligat vol. I-II).

Bibliography:

Bogdan, Florin. *Tipărituri transilvănene din colecțiile Muzeului Național al Unirii Alba Iulia/ Transylvanian books from the collections of the National Museum of Unification Alba Iulia*. Alba Iulia, Editura Altip, 2015, 91 p.

Deju, Georgeta. *Transilvanice din colecția muzeului devenan. Insemne de proprietate/ "Transilvanice" from the collection of the Deva Museum. Bookplates*. În: *Transilvania*, 11-12, 2010, p. 19-24.

Florescu, Aurelia. *Tezaur. Carte românească veche: 1557-1830/ Thesaurus. Old Romanian Books: 1557-1830*. Craiova, Editura Aius, 2000, 619 p.

Iova, Mariana (coordonator). *Bibliografia românească veche: îmbogățită și actualizată/ Old Romanian Bibliography: enriched and revised*, vol. I (A - C). Târgoviște, 2004, 263 p.

Mârza, Eva. *Transylvanica. Un obiect de studiu neglijat/ "Transylvanica": a neglected topic*. În: *Transilvania*, 11-12, 2010, p. 1-4.

Mârza, Iacob. „*Transylvanica*” la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia (IV): cărți de la Sibiu/ "Transylvanica" of Batthyaneum Library from Alba Iulia (IV): books from Sibiu. În: *Transilvania*, anul XLII (CXLVI), 6-7, 2015, p. 103-108.

Mârza, Iacob. „*Transylvanica*” la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia (V): cărți de la Cluj/ "Transylvanica" of Batthyaneum Library from Alba Iulia (V): books from Cluj. În: *Transilvania*, anul XLIV (CXLVIII), 4-5, 2016, p. 120-126.

Năgler, Doina. *Catalogul Transilvanicelor/ Catalogue of "Transylvanica"*, vol. II (sec. XVIII). Sibiu, 1982, 326 p.

Petrik, Géza. *Magyarország bibliográfiája 1712-1860*, vol. I-IV. Budapest, 1888-1892.

Râpă-Buicliu, Dan. *Bibliografia românească veche. Additamenta I (1536-1830)/ Old Romanian Bibliography. Additions I (1536-1830)*. Galați, Editura Alma, 2000, 494 p.

Veress, Andrei. *Bibliografia română-ungară (1473-1878)/ The Romanian-Hungarian Bibliography*, vol. I-III. București, „Cartea Românească”, 1931 (I-II), 1935 (III).

Veress, Andrei. *Tipografia românească din Buda/ The Romanian printing works from Buda*. În: *Boabe de grâu*, anul III, 12, 1932, p. 593-612.